

ROZDZIAŁ II

PRAWO KARNE WYKONAWCZE A PRAWA CZŁOWIEKA

Literatura: *H.-J. Bartsch*, Zakaz stosowania tortur i złego traktowania w europejskim systemie ochronnym, [w:] Standardy praw człowieka a polskie prawo karne, red. *J. Skupiński*, Warszawa 1995; *E. Biełkowska, A. Kremplewski*, Zakaz tortur w prawie międzynarodowym, [w:] Prawa człowieka a policja. Problemy teorii i praktyki, red. *A. Rzepliński*, Legionowo 1994; *L. Bogunia*, Kilka uwag dotyczących obowiązków skazanego na karę pozbawienia wolności w jego statusie prawnym, [w:] Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Lelentalowi w 45. roku pracy naukowej i dydaktycznej, red. *K. Indeck*, Łódź 2004; *M. Chojecki*, Polska a europejskie standardy penitencjarne, Problemy Integracji Europejskiej 2004, Nr 2; *D. Gajdus, B. Gronowska*, Europejskie standardy traktowania więźniów (rekonstrukcja standardów oraz ich znaczenie dla polskiego prawa i praktyki penitencjarnej). Zarys wykładu, Toruń 1998; *B. Gronowska*, Wolność i bezpieczeństwo osobiste w sprawach karnych w świetle standardów Rady Europy (implikacje praktyczne dla prawa polskiego), Toruń 1996; *O. Grodziński*, Procedury służące dochodzeniu praw osób osadzonych w jednostkach penitencjarnych przed instytucjami i trybunałami międzynarodowymi, NKPK, t. XX, Wrocław 2006; *P. Hofmański*, Europejska Konwencja Praw Człowieka i jej znaczenie dla prawa karnego materialnego, procesowego i wykonawczego, Białystok 1993; *tenże*, Konwencja Europejska a prawo karne, Toruń 1995, *tenże*, Komentarz do wybranych przepisów Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, [w:] *E. Zielińska red.*, Standardy prawne Rady Europy. Teksty i komentarze, t. III, Warszawa 1997; *Z. Holda*, Ochrona godności ludzkiej skazanego w toku odbywania kary pozbawienia wolności, Pal. 1988, *tenże*, Komitet zapobiegania torturom Rady Europy a standardy traktowania więźniów, [w:] W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska, Lublin 2005; *tenże*, Wizytacja w Polsce Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom, [w:] Nauki penalne wobec problemu współczesnej przestępczości. Księga Jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle. Kraków 2007; Nr 7; *tenże*, Artykuł 10 Paktu Praw Obywatelskich – kilka uwag, [w:] O prawach człowieka w podwójną rocznicę paktów. Księga pamiątkowa w hołdzie profesor Annie Michalskiej, red. *T. Jasudowicz, C. Mik*, Toruń 1996; *tenże*, Publiczne oświadczenia Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom, PWP 2008, Nr 60; *R. Kuźniar*, Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe, Warszawa 2002; *K. Rymarz*, Zasada „bezwzględności” w postępowaniu wykonawczym, PWP 2004, Nr 44–45; *J. Skupiński*, Konwencja ONZ z 10 XII 1984 r. przeciwko torturom oraz innym formom nieludzkiego traktowania

nia, PiP 1986, z. 11; *tenże*, Zakaz pracy przymusowej lub obowiązkowej na wolności a prawo karne, [w:] Standardy praw człowieka a polskie prawo karne, red. J. Skupiński, Warszawa 1995; B. Stańdo-Kawecka, Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach dotyczących złego traktowania osób pozbawionych wolności przez funkcjonariuszy, [w:] Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy, red. B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski, Warszawa 2011; B. Stańdo-Kawecka, Prawa osób pozbawionych wolności w świetle orzeczeń organów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Warszawa 1998; T. Szymanowski, Kierunki reformy prawa karnego wykonawczego, PPK 1990, Nr 2; *tenże*, Godność sprawcy przestępstwa w nowym prawie karnym, PWP 1995, Nr 10; A. Tomporek, Uwagi o systemie norm prawa karnego wykonawczego, [w:] Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Leleńskiemu w 45. roku pracy naukowej i dydaktycznej, red. K. Indekci, Łódź 2004; E. Zielińska red., Standardy prawne Rady Europy. Teksty i komentarze, t. III, Warszawa 1997.

§ 9. Znaczenie praw człowieka w prawie karnym wykonawczym

Istotą kary kryminalnej jest ograniczenie w zakresie praw przysługujących sprawcy przestępstwa (prawa te są uszczuplone, jest ich pozbawiony lub podlega ograniczeniu). Są to prawa bardzo istotne, o dużej doniosłości, odnoszące się do sfery wolności, prywatności, czci, życia rodzinnego, dostępu do życia publicznego, mienia.

W podobny sposób oddziałują także **inne środki penalne** oraz **procesowe środki przymusu**, pomimo tego, że dolegliwość nie zawsze uznawana jest za ich konieczną treść, lecz niekiedy tylko za nieunikniony skutek uboczny.

W zakresie systemu prawa problematyczna jest kwestia, **do jakich granic tego rodzaju ingerencja w sferę praw człowieka może sięgać** (M. Gałązka, Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka, [w:] M. Kuć, M. Gałązka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 18). Odpowiedź na to pytanie udziela **prawo karne materialne**, jednak ważne jest też **wykonanie** kar i innych środków penalnych, które decyduje o **rzeczywistej dolegliwości**, jakiej doświadczy skazany na tym etapie reagowania prawa karnego. W tym zakresie pojawia się znaczenie standardów praw człowieka w płaszczyźnie karnow wykonawczej. Ponadto potrzebne jest też zapewnienie osobie, wobec której stosowane są tego rodzaju środki, ochrony przed nadużyciem jej zależności od organów wykonujących orzeczenie. Stąd istotność prawnoczułowego kontekstu prawa karnego wykonawczego w jego warstwie **procesowej**. Ponadto, z uwagi na to, że racją stosowania kary kryminalnej jest ochrona dóbr prawnych, pojawia się problem związku prawa karnego wykonawczego z **prawami ofiary przestępstwa** (M. Gałązka, Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka, [w:] M. Kuć, M. Gałązka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 18).

Prawa człowieka, od czasu włączenia ich do aktów normatywnych, wywodzone są z **ludzkiej godności** – niezbywalnej cechy przyrodzonej każdemu człowiekowi z racji samego jego człowieczeństwa (a nie uznania tej cechy za ważną np.

przez ustawodawcę). Tak rozumiana godność człowieka prowadzi do **zakazu traktowania go w kategoriach środka** do osiągnięcia jakiegokolwiek celu. Uwzględnienie tak rozumianej godności człowieka prowadzi do standardu **podmiotowego jego traktowania w każdej sytuacji**, nawet takiej, która oznacza realizację przez państwo prawa karnego, którego konsekwencją jest przymus egzekwowania określonego zachowania (np. poddania się karze).

Koncepcja praw człowieka w zarysowanym kształcie została także wykorzystana przez projektodawcę Kodeksu karnego wykonawczego (Uzasadnienie, s. 525), co w konsekwencji jest bardzo korzystne z punktu widzenia oceny standardu ochrony praw i wolności pozostających w zasięgu oddziaływania prawa karnego wykonawczego. W tym zakresie istotnego znaczenia nabiera uwaga *T. Szymanowskiego* dokonana w kontekście aksjologii prawa karnego wykonawczego, a mianowicie: „Odrzucenie koncepcji naturalnego pochodzenia praw człowieka oddaje go nierzadko na pastwę organów państwa, co w przeszłości prowadziło do stosowania tortur i nadużyć” (*T. Szymanowski*, *Kierunki*, s. 8).

Prawo karne wykonawcze widziane w perspektywie praw człowieka jest analizowane na gruncie:

- 1) **Konstytucji RP**;
- 2) **Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.**;
- 3) **Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r.**

Międzynarodowe systemy ochrony praw człowieka podjęły również bardziej szczegółowe zagadnienia związane z prawem karnym wykonawczym, odzwierciedlone w **uchwałach** (rekomendacje, rezolucje) organów organizacji międzynarodowych. Nie są one źródłami prawa międzynarodowego, ale często stanowią rozwinięcie i konkretyzację traktatowych katalogów praw człowieka, będąc pomocne w ich wykładni. Z tego względu zalicza się je do tzw. *soft law*. Koncentrują się głównie wokół wykonywania **kary pozbawienia wolności**, ale także podejmują problem **kar wolnościowych**, co będzie rozwinięte w rozdziałach VII i VIII niniejszego skryptu.

§ 10. Prawnoczłowiecze standardy prawa karnego wykonawczego

Przewidziane w Konstytucji RP i umowach międzynarodowych katalogi praw i wolności człowieka odnoszą się także do osoby, wobec której wykonywane są kary, inne środki penalne lub procesowe środki przymusu (wyr. TK z 10.7.2000 r., SK21/99, OTK 2000, Nr 5, poz. 144). Dotyczy to również **zasady proporcjonalności** z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, który stanowi: „Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności

publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”. Przepis ten określa granice dopuszczalnej ingerencji w prawa człowieka, wobec którego wykonywane są kary i inne środki objęte zakresem KKW. **Ingerencja taka musi zatem spełniać dwa warunki.**

Pierwszy warunek to wymóg zachowania **formy ustawowej**. W prawie karnym wykonawczym odzwierciedla ten warunek art. 4 § 2 KKW, który stanowi m.in., że ograniczenie praw i wolności obywatelskich skazanego musi mieć podstawę ustawową. **Tylko ustawa może być zatem źródłem przepisów** przewidujących ograniczenia praw i wolności osoby, wobec której wykonuje się kary, inne środki penalne lub procesowe środki przymusu.

Artykuł 4 § 2 KKW w dotychczasowym brzmieniu jest efektem nowelizacji, polegającej na wyeliminowaniu możliwości, aby ograniczenie praw skazanego wynikało też z przepisów wykonawczych, wydanych na podstawie ustawy (art. 1 pkt 1 ustawy z 29.6.2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. Nr 60, poz. 701). Zmiana ta weszła w życie (1.9.2003 r.) wraz z inną, szeroką nowelizacją KKW (zob. ustawę z 24.7.2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 142, poz. 1380), która wprowadziła do Kodeksu liczne przepisy określające prawa i obowiązki skazanego oraz tymczasowo aresztowanego, zawarte wcześniej w regulaminach wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania, o mocy prawnej rozporządzenia. Od czasu wejścia w życie znowelizowanych przepisów, rozporządzenia mają ustalać tylko organizacyjno-porządkowe regulaminy wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania (art. 249 § 1 KKW).

W literaturze podkreśla się, że: „Wobec nowej treści art. 4 § 2 KKW pojawiło się pytanie, czy w ogóle możliwe jest takie uregulowanie sytuacji prawnej skazanego, zwłaszcza odbywającego karę pozbawienia wolności, żeby wszystkie jego obowiązki znalazły się w ustawie (...). Zasygnalizować jedynie warto, że dążenie do wyczerpującego wyliczenia obowiązków skazanego w ustawie często prowadzi do kazuistycznej redakcji przepisów, co wiąże się z ryzykiem pozostawienia poza ich zakresem innych, nieprzewidzianych jeszcze sytuacji. Z drugiej strony, ogólne ujęcie w ustawie obowiązków skazanego może dawać zbyt dużą swobodę interpretacyjną (szerzej: *L. Bogunia*, *Kilka*, s. 71–76; *Z. Holda, J. Holda*, *Prawo*, s. 52–55, 87–91, 141–142). Bez względu jednak na te trudności wyłączność ustawy dla ingerencji w prawa i wolności człowieka pozostaje wymogiem konstytucyjnym i Konstytucja RP nie daje podstaw do pominięcia go na potrzeby określenia obowiązków skazanego. Na pewno dla ich konkretyzacji potrzebne są przepisy wykonawcze, które jednak nie mogą poszerzać katalogu tych obowiązków ponad to, co wynika z ustawy, ani przekraczać zakresu ustawowej delegacji. Problem, czy treść konkretnego przepisu mieści się w tych granicach, bywa kwestią sporną. Pomocna może być tu reguła, że w razie wątpliwości, gdzie zamieścić dany przepis, należy go włączyć do ustawy” (*M. Gałzka*, *Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka*, [w:] *M. Kuć, M. Gałzka*, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2013, s. 19–20).

Drugi warunek sprowadza się do tego, że nawet w ustawie **zakres ingerencji** w prawa i wolności człowieka związane z wykonywaniem kar, innych środków penalnych i procesowych środków przymusu nie jest nieograniczony. Wymagane jest bowiem, aby:

- 1) ingerencja **służyła odpowiednio doniosłemu celowi** – ochronie bezpieczeństwa lub porządku publicznego, środowiska, zdrowia i moralności publicznej, wolności i praw innych osób;
- 2) ingerencja była **konieczna** dla realizacji tego celu;

- 3) konieczność ta znajdowała uzasadnienie w aksjologii **państwa demokratycznego**;
- 4) ingerencja **nie naruszała istoty** podlegającej jej wolności lub prawa.

Poprzedzenie w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP powyższych warunków słowami „tylko wtedy, gdy” wskazuje na to, że ograniczenia praw i wolności człowieka są wyjątkiem od zasady, a wprowadzające je przepisy stanowią *leges speciales*, toteż **nie podlegają one wykładni rozszerzającej** (*M. Gałzka*, Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka, [w:] *M. Kuć, M. Gałzka*, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 19–20).

Szczególne znaczenie w prawie karnym wykonawczym ma kolejny ze standardów praw człowieka, a mianowicie **zakaz** zadawania dolegliwości przybierających postać **tortur, okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania i karania** (art. 40 Konstytucji RP, art. 7 MPPOiP i art. 3 EKPC), któremu poświęcono dwa traktaty międzynarodowe ratyfikowane przez RP tj.:

- 1) Konwencję ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania z 1984 r. oraz
- 2) Europejską konwencję o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu z 1987 r., która powołała Europejski Komitet Zapobiegania Torturom.

Z wymienionych form złego traktowania, konwencja zdefiniowała pojęcie **tortur**. Definicja ta jest zawarta w art. 1 Konwencji z 1984 r., który stanowi, że określenie „tortury” oznacza każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie **umyślnie** zadaje się **ostry ból lub cierpienie**, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią, albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszania lub wywarcia nacisku na nią lub osobę trzecią albo **w jakimkolwiek innym celu** wynikającym z wszelkiej formy **dyskryminacji**, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są **przez funkcjonariusza państwowego** lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo. Jak podkreśla się w doktrynie, Konwencja ogranicza zakres pojęcia tortur do przypadków **nadużycia władzy** (*J. Skupiński*, Konwencja, s. 44).

Orzecznictwo strasburskie charakteryzuje formy złego traktowania wymienione w art. 3 EKPC przez **stopniowanie ich dolegliwości**. Uznaje się mianowicie, że **tortury** wykazują wśród nich największe natężenie, powodując u pokrzywdzonego cierpienia fizyczne lub psychiczne o szczególnej intensywności, a zarazem są zawsze przejawem nieludzkiego i poniżającego traktowania. Traktowanie **nieludzkie** zawsze ma charakter poniżający, a określane jest jako zadawanie fizycznego i psychicznego cierpienia, choćby nawet nie powodowało uszkodzenia ciała. Aby odróżnić je od tortur, dodaje się niekiedy, że ingerencję w integralność ciała należy już uznawać za tortury. Traktowanie **poniżające** to złe traktowanie, obliczone na wzbudzenie u ofiary poczucia strachu, udręki, niższości. Organy strasburskie przyjmują, że władze państwowe są odpowiedzialne za osobę pozbawioną wolności, której sytuację cechuje szczególna bezbronność. W razie stwierdzenia u niej obrażeń, to na stronie rządowej spoczywa ciężar dowodu, że nie powstały one w wyniku przemocy stosowanej przez organy władzy (*H.-J. Bartsch*, Zakaz, s. 280; *P. Hofmański*, Europejska, s. 173–174; *B. Stańdo-Kawecka*, Prawa, s. 28–43). Naruszenie art. 3 EKPC następuje w razie wykroczenia ponad dolegliwości ściśle związane z samym faktem pozbawienia wolności i może

polegać na niezapewnieniu osobie pozbawionej wolności koniecznej opieki medycznej (wyr. ETPC z 27.7.2010 r. w sprawie Rokosz przeciwko Polsce, skarga nr 15952/09, § 34–41). Podnieść także warto, iż ETPC i Komitet Praw Człowieka uznają, że art. 3 EKPC i art. 7 MPPOiP zapewniają ochronę nie tylko przed działaniami władzy publicznej, ale i kogokolwiek innego. Oznacza to, że na państwie ciąży obowiązek **ochrony człowieka przed określonymi w tych przepisach zamachami ze strony innych osób**, co ma istotne znaczenie w warunkach jednostek penitencjarnych (Z. Holda, K. Postulski, Komentarz, s. 64; M. Gałzka, Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka, [w:] M. Kuć, M. Gałzka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 21).

Kolejny standard wyraża jeszcze dalej idącą ochronę, a wynika z **nakazu humanitarnego traktowania** człowieka, wobec którego wykonywana jest kara, inny środek penalny lub procesowy środek przymusu. W art. 41 ust. 4 Konstytucji RP i art. 10 ust. 1 MPPOiP został on odniesiony jedynie do osoby pozbawionej wolności. Celem tego nakazu, jest zabezpieczenie człowieka przed arbitralnością organów władzy. Treść ta pozwala jednak na uznanie go za standard wykonywania jakichkolwiek środków o charakterze przymusowym, nie tylko izolacyjnych. Z tego względu art. 4 § 1 KKW odnosi go do wykonywania wszelkich kar, środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych. Traktowanie humanitarne stawia przed organami postępowania wykonawczego **większe wymogi niż tylko niestosowanie tortur, traktowania nieludzkiego czy poniżającego**. Zakres tych wymogów **zależy od konkretnej sytuacji**, której ocena na tej podstawie może mieć charakter sporny.

W literaturze zwraca się uwagę na to, że: „Z uwagi na to, że standard ten został zredagowany w formie nakazu, a nie zakazu, wydaje się, że większy akcent niż w zakazie złego traktowania jest tutaj położony na obowiązek pozytywnych działań, zmierzających do zapewnienia osobie, wobec której wykonywane jest orzeczenie, odpowiednich warunków funkcjonowania. Wymaga to np. umożliwienia skazanemu pozbawionemu wolności kontaktu z osobami bliskimi, korzystania z opieki lekarskiej czy z godziwych warunków bytowych, chociaż skrajnie złe warunki mogą już mieścić się w traktowaniu poniżającym czy nieludzkim. W ocenie Komitetu Praw Człowieka, nakaz humanitarnego traktowania osoby pozbawionej wolności powinien być przestrzegany bez względu na możliwości materialne i niedopuszczalna jest w tym zakresie jakakolwiek dyskryminacja (Z. Holda, Artykuł, s. 241). Przy wykonywaniu kar i środków nieizolacyjnych przejawem humanitarnego traktowania może być zwolnienie skazanego od jakiejś dolegliwości ze względu na zmianę jego sytuacji życiowej, np. od uiszczenia grzywny czy od obowiązku probacyjnego. Na interesujący problem zwrócono uwagę w polskim orzecznictwie, uznając, że „nadmierne odwlekanie wykonania kary (...) jest sprzeczne z powinnością postępowania humanitarnego (...), bo sprawia, że tak traktowany skazany długo nie może się pozbyć ciężaru dawnego przestępstwa, a kara staje się nie środkiem poprawienia go, lecz abstrakcyjną dolegliwością, oderwaną od jego dawnych czynów” (post. SA w Krakowie z 27.6.2000 r., II AKz 232/00, KZS 2000, z. 7–8, poz. 56). Jednak w konkretnym przypadku właśnie odroczenie wykonania kary może być przejawem humanitarnego traktowania skazanego, który np. jest niezbędny w gospodarstwie rolnym dla wykonania koniecznych prac” (M. Gałzka, Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka, [w:] M. Kuć, M. Gałzka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 21–22).

Kolejny ważny problem w zakresie omawiania standardów praw człowieka w prawie karnym wykonawczym wynika z tego, że wykonywanie kar i innych środków penalnych łączy się też z zakazem **pracy** przymusowej wyrażonym w między-

narodowych traktatach praw człowieka. Zakaz ten ma pewne wyjątki, do których należy świadczenie **pracy zwykle wymaganej od osób odbywających karę pozbawienia wolności** (art. 4 ust. 2–3 EKPC, art. 8 ust. 3 MPPOiP). Nie należy do nich jednak obowiązek pracy w ramach kar nieizolacyjnych, zwłaszcza przewidzianej w wielu systemach prawnych kary wolnościowej, której treścią jest praca na cele społeczne.

W świetle standardów praw człowieka w kontekście karnowykonalnym można też wyprowadzić pewne wnioski dotyczące **celu wykonywania kary i sposobu jego realizacji**. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na to, że przepis art. 10 ust. 3 MPPOiP stanowi iż: „System penitencjarny obejmować będzie traktowanie więźniów, którego zasadniczym celem będzie ich **poprawa i rehabilitacja społeczna**. Przestępcy młodociani będą **oddzieleni** od dorosłych i traktowani stosownie do swego wieku i statusu prawnego”. Zapis ten dotyczy dwóch kwestii: celu wykonywania kary oraz problemu klasyfikacji skazanych. W świetle tego przepisu celem wykonywania kary pozbawienia wolności jest prewencja indywidualna o charakterze pozytywnym, określona jako **poprawa i rehabilitacja społeczna**. Na tym tle można postawić pytanie o zakres relacji między tak określonym celem a **godnością ludzką**, która nie tylko jest źródłem praw człowieka, lecz także **sama w sobie wymaga poszanowania**. Problem ten ma tym większe znaczenie, że w literaturze uznaje się nawet, iż art. 10 ust. 3 MPPOiP „określa w jakiś sposób również cel wykonywania innych kar” (*J. Hołda, Z. Hołda, Prawo*, s. 60). Należy zwrócić uwagę, że o ile sama poprawa i społeczna rehabilitacja człowieka w niczym jego godności nie uchybia, a nawet stanowi przejaw specyficznie ludzkiej zdolności do rozróżniania dobra i zła, skruchy i decyzji o zmianie swojego postępowania, o tyle **naruszają ludzką godność próby doprowadzenia człowieka do zmiany przekonań czy postawy wbrew jego woli. Z tego wynika, iż skazany może być zmuszony do poddania się karze, ale niedopuszczalne jest nałożenie na niego obowiązku resocjalizacji**. Jednocześnie w art. 10 ust. 3 MPPOiP dostrzec można akceptację dla resocjalizacyjnego modelu kary pozbawienia wolności, realizowanego niezależnie od woli skazanego, ponieważ podjęcie oddziaływań resocjalizacyjnych nie jest uzależnione od zgody skazanego (*Z. Hołda, Artykuł*, s. 237–239; *T. Szymanowski, Kierunki*, s. 16). *M. Gałzka* w tym kontekście podkreśla, że: „Mając na uwadze naczelną charakter ludzkiej godności w aksjologii praw człowieka, należałoby jednak interpretować powołany przepis w kierunku wymagającym takiego uzależnienia (*M. Gałzka, Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka*, [w:] *M. Kuć, M. Gałzka, Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2013, s. 22–23).

Do prawa karnego wykonawczego w zasadzie **nie mają zastosowania standardy dotyczące podstaw i sądowej kontroli pozbawienia wolności** (art. 41 Konstytucji RP, art. 5 EKPC, art. 9 MPPOiP). Odnoszą się one do etapu, na którym podejmuje się decyzję o pozbawieniu wolności, podczas gdy w stadium wykonawczym jest ona już tylko wykonywana. „W orzecznictwie strasburskim przyjmuje się tu koncepcję tzw. **kontroli inkorporowanej**, co oznacza, że osoby, wobec których

prawomocnie orzeczono pozbawienie wolności, wyczerpały swoje prawo do kontroli tej decyzji w toku instancji” (*M. Gałązka*, Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka, [w:] *M. Kuć, M. Gałązka*, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 23). Stanowisko to podlega jednak pewnej **ewolucji**, która zmierza w kierunku uznania prawa do sądowej kontroli na etapie wykonawczym, w pewnych odstępach czasowych, **tymczasowego aresztowania** oraz tych form pozbawienia wolności, które orzekane są na czas nieokreślony, zwłaszcza **środków zabezpieczających** (*B. Gronowska*, Wolność, s. 98–99).

W świetle art. 5 EKPC pojawiło się też pytanie, **jak oceniać „pozbawienie wolności w ramach pozbawienia wolności”**, czyli np. stosowanie kary dyscyplinarnej, która polega na oddzieleniu od społeczności więziennej. W orzecznictwie strasburskim uznano, że kara taka nie podlega warunkom z art. 5 EKPC, ponieważ stanowi część pozbawienia wolności dozwolonego tym przepisem, ale jej wykonanie można oceniać na podstawie art. 3 EKPC (*H.-J. Bartsch*, Zakaz, s. 280).

W literaturze zwraca się uwagę na problem **prawa do rzetelnego procesu** w świetle standardów praw człowieka w prawie karnym wykonawczym. W tym kontekście zauważa się, że: „W ocenie organów strasburskich gwarantowane w aktach praw człowieka prawo do rzetelnego procesu jest zorientowane na postępowanie zmierzające do rozstrzygnięcia o zasadności oskarżenia w sprawie karnej, nie zaś na etap wykonywania tego rozstrzygnięcia (*P. Hofmański*, Konwencja, s. 273). Dostrzega się jednak też, że wykonanie wyroku musi być uważane za integralną część procesu sądowego, co prowadzi do wniosku, że gwarancje z art. 6 EKPC chronią również wykonanie orzeczeń sądowych (uzasadnienie uchw. SN(7) z 25.2.2009 r., I KZP 32/08, OSNKW 2009, Nr 4, poz. 25). Ponadto, także i na etapie wykonania orzeczenia podejmowane są decyzje, które mogą pogorszyć sytuację skazanego, np. wymierzenie kary dyscyplinarnej osobie odbywającej karę pozbawienia wolności i w takich przypadkach prawo do rzetelnego procesu musi być zachowane (*P. Hofmański*, Konwencja, s. 273)” *M. Gałązka*, Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka, [w:] *M. Kuć, M. Gałązka*, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 23–24).

Kolejny ważny w omawianym zakresie standard to **prawo do obrony** w postępowaniu wykonawczym, które zapewnia wyraźnie art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, odnosząc je do wszystkich stadiów postępowania, a przy tym do obrony zarówno **materialnej**, jak i **formalnej** oraz zarówno **z wyboru**, jak i **z urzędu**.

Ponadto, z prawa do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, art. 6 ust. 1 EKPC i art. 14 ust. 3 lit. c MPPOiP) wywodzony jest **obowiązek wykonania kary lub innego środka penalnego niezwłocznie po uzyskaniu przez orzeczenie cechy prawomocności**, choćby nawet sam skazany ubiegał się o zwłokę (post. SA w Krakowie z 28.2.2002 r., II AKz 47/02, KZS 2002, Nr 2, poz. 43; post. SA w Lublinie z 26.10.2011 r., II AKzw 1029/11, KZS 2012, Nr 6, poz. 47; *K. Rymarz*, Zasada, s. 43). Warto zwrócić uwagę, że przeciwko niezwłocznemu wykonaniu orzeczenia mogą przemawiać względy humanitarne, dla-

tego wydaje się, że na płaszczyźnie karnowykonawczej nie sposób przyznać temu obowiązкови waloru bezwzględnego, choć należałoby traktować go jako zasadę, od której tylko w szczególnych przypadkach można dopuścić wyjątki (*M. Gałazka, Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka, [w:] M. Kuć, M. Gałazka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 24).*

W ramach systemów ochrony praw człowieka coraz częściej pojawia się problem praw ofiary. W kontekście prawa karnego wykonawczego należy zwrócić uwagę na **rekomendację Nr R (85)11 Komitetu Rady Ministrów o statusie ofiary w zakresie prawa karnego i procedury karnej** z 28.6.1985 r., która zawiera zalecenia odnoszące się wyraźnie do stadium wykonawczego. Jedno z nich dotyczy naprawienia szkody orzeczonego tytułem sankcji karnej i przewiduje, że powinno być ono wyegzekwowane w tym samym trybie, co grzywna, z pierwszeństwem przed jakąkolwiek sankcją pieniężną orzeczoną wobec sprawcy, a jeśli odszkodowanie nie zostało orzeczone jako sankcja karna, to należy zapewnić ofierze pomoc w jego uzyskaniu (cz. E, pkt 14). Inne zalecenie zobowiązuje władze państwowe do **ochrony ofiary i jej rodziny**, w razie takiej konieczności, **przed groźbami i niebezpieczeństwem zemsty ze strony sprawcy** (pkt 16). Ten problem zauważono również w Unii Europejskiej, w **decyzji ramowej Rady z 15.3.2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym** (2001/220/WSISW), Dz.Urz. UE L 2001, Nr 82, poz. 1, odnoszącej się – poza tą kwestią – przede wszystkim do wcześniejszych stadiów postępowania. Ochronie ofiary przed ewentualnym zagrożeniem ze strony sprawcy służy przyznanie jej **prawa do uzyskania informacji o zwolnieniu sprawcy z jednostki penitencjarnej**, przy czym pokrzywdzony może oświadczyć, że sobie takich informacji nie życzy, co odpowiednia władza ma obowiązek uszanować, chyba że „ich przekazanie jest obowiązkowe, stosownie do warunków odnośnego postępowania karnego” (art. 3 i 4). Rozwiązania przyjęte w tej decyzji ramowej stanowią realizację nakazu **poszanowania ludzkiej godności pokrzywdzonego**, uznanego za jej podstawowy cel (art. 2 ust. 1) (*M. Gałazka, Prawo karne wykonawcze a prawa człowieka, [w:] M. Kuć, M. Gałazka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 25).*

§ 11. Środki ochrony praw człowieka w kontekście karnowykonawczym

Osoba, której prawa człowieka zostały naruszone w ramach wykonywania kar, innych środków penalnych lub procesowych środków przymusu, ma do wykorzystania szereg mechanizmów powszechnej ochrony przewidzianych w prawie. Są nimi:

- 1) ochrona **cywilnoprawna**, zwłaszcza w zakresie roszczeń z tytułu szkody spowodowanej przez organy władzy publicznej (art. 77 ust. 1 Konstytucji RP, art. 417–417² KC);

- 2) ochrona **karnoprawna**, zwłaszcza obejmująca życie, zdrowie, wolność oraz typ przestępstwa znęcania się nad osobą prawnie pozbawioną wolności (art. 247 KK);
- 3) instytucja **skargi konstytucyjnej** (art. 79 ust. 1 Konstytucji RP i art. 46–52 TKU);
- 4) **wniosek do RPO** o pomoc w ochronie wolności lub praw naruszonych przez organy władzy publicznej (art. 80 Konstytucji RP, art. 11–17 RPOU);
- 5) **skarga przeciwko państwu do ETPC**, po wyczerpaniu środków odwoławczych przewidzianych prawem wewnętrznym.

Szczególną ochronę o charakterze **prewencyjnym** zapewnia działalność Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom, polegająca na kontrolowaniu miejsc, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za pomocą wizytacji okresowych i wizytacji *ad hoc* (art. 7–8 Europejskiej Konwencji z 26.11.1987 r. o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu).

KKW przewiduje także środki ochrony **właściwe dla postępowania wykonawczego**, mające również zastosowanie w obszarze naruszeń praw człowieka:

- 1) skarga do sądu na decyzję organu postępowania wykonawczego (art. 7 KKW);
- 2) sądowa kontrola stosowania środka zabezpieczającego o charakterze izolacyjno-leczniczym (art. 203 KKW);
- 3) instytucja nadzoru penitencjarnego (art. 32–36 KKW)
- 4) szczególnie uregulowane prawo do petycji (art. 6 § 2 KKW).

Zostaną one bliżej omówione w dalszych rozdziałach skryptu.

ROZDZIAŁ III

SKAZANY

Literatura: *L. Bogunia*, Kilka uwag dotyczących obowiązków skazanego na karę pozbawienia wolności w jego statusie prawnym, [w:] Aktualne problemy prawa karnego, kryminologii i penitencjarystyki. Księga ofiarowana Profesorowi Stefanowi Leleentalowi w 45. roku pracy naukowej i dydaktycznej, red. *K. Indeck*, Łódź 2004; *tenże*, Niektóre zagadnienia dotyczące sytuacji prawnej skazanego w postępowaniu wykonawczym, NKPK, t. IX, Wrocław 2001; *T. Bulenda*, O sposobach rozpatrywania spraw więźniów przez Rzecznika Praw Obywatelskich, [w:] IPSiR dzisiaj. Księga Jubileuszowa, red. *L. Porowski*, Warszawa 1998; *T. Bulenda*, *R. Musidlowski*, *J. Zagórski*, Konstytucyjna wolność i prawa socjalne osób uwięzionych i ich urzeczywistnienie, [w:] Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne. Księga Jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2003; *J. Deszyńska*, Kilka uwag o prawie do obrony formalnej w postępowaniu karnym wykonawczym i jego ograniczenia, PWP 2009, Nr 64–65; *J. Holda*, *Z. Holda*, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2006; *Z. Holda*, Sądowa ochrona praw więźnia. Przestępczość na świecie, t. XX, Warszawa 1987; *tenże*, Prawo karne wykonawcze, Kraków 1998; *tenże*, Status prawny skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności (ze szczególnym uwzględnieniem statusu zakładowego), Lublin 1998; *tenże*, Ochrona godności ludzkiej skazanego w toku odbywania kary pozbawienia wolności, Pal. 1988, Nr 4; *Z. Holda*, *K. Postulski*, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk 2007; *M. Gałzka*, Skazany [w:] *M. Kuć*, *M. Gałzka*, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013; *A. Jakubka*, Instytucja skargi jako prawny środek ochrony praw osób pozbawionych wolności, PWP 2006, Nr 52–53; *T. Kalisz*, Skarga na decyzje organów wykonujących orzeczenia. Tryb skargowy z art. 7 k.k.w., NKPK 2001, t. VII, Wrocław 2001; *J. Lachowski*, Praktyczne aspekty instytucji przedstawiciela skazanego w Kodeksie karnym wykonawczym (art. 42 k.k.w.), PWP 2009, Nr 59; *S. Leleental*, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 2010; *M. Nielacna*, Przyznany pakiet praw czy wolności wypracowane? Status prawny więźnia [w:] *A. Kwieciński*, red. Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2009–2014, Warszawa 2014; *S. Paweła*, Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu, Warszawa 2007; *M. Plątek*, Rola prawa karnego wykonawczego w zapobieganiu przestępczości, SI 2000, Nr 38; *K. Postulski*, Status skazanego w postępowaniu przed sądem, Prok. i Pr. 2010, Nr 1–2; *G. B. Szczygiel*, Zasada poszanowania godności skazanego a przeludnienie zakładów karnych, [w:] X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego, red. *S. Leleental*, *G. B. Szczygiel*, Białystok 2009; *T. Szymanowski*, Kierunki reformy prawa karnego wykonawczego, PPK 1990, Nr 2; *tenże*, Godność sprawcy przestępstwa w nowym prawie karnym (projekty kk, kpk, kkw z 1995 r.), PWP 1995, Nr 10; *tenże*; Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Warszawa 2010, s. 93; *A. Tomporek*,

Humanitaryzm w postępowaniu karnym wykonawczym, [w:] X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego, red. S. Lelental, G. B. Szczygiel, Białystok 2009.

§ 12. Rola skazanego w prawie karnym wykonawczym

Prawo karne wykonawcze ma za zadanie określenie zasad, metod i środków wykonywania orzeczeń w postępowaniu karnym, w postępowaniu w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe i w postępowaniu w sprawach o wykroczenia oraz kar porządkowych i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności.

Prawo karne wykonawcze posługuje się pojęciem „skazany” na określenie osoby, której dotyczy w/w orzeczenie i wobec której formułuje pewne obowiązki.

§ 13. Pojęcie skazanego

Kodeks karny wykonawczy nie podaje definicji pojęcia „skazany”. Termin ten obejmuje pojęcie skazanego w rozumieniu **karnoprocesowym**, określającym osobę, wobec której **zapadł i uprawomocnił się wyrok skazujący**. Taki wyrok podlega wykonaniu na podstawie KKW i może być wydany za:

- 1) **przestępstwo** (art. 413 § 2 KPK);
- 2) **przestępstwo skarbowe**;
- 3) **wykroczenie skarbowe** (art. 113 § 1 KKS w zw. z art. 413 § 2 KPK) i
- 4) **wykroczenie** (art. 82 § 2 KPW).

Przepis art. 1 § 1 KKW wskazuje jednak, że na gruncie KKW termin „skazany” rozumiany jest w **szerszym znaczeniu**. Aby określić jego zakres należy sięgnąć do art. 4 § 1 KKW zamieszczonego w rozdziale III pt. „Skazany”, o następującej treści: „Kary, środki karne, środki kompensacyjne, przepadek, środki zabezpieczające i zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Zakazuje się stosowania tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karanie skazanego”.

Z takiego brzmienia przepisu wynika, że pojęcie „skazany” w rozumieniu KKW obejmuje też osoby, wobec których wykonywane są **środki zabezpieczające** lub **zapobiegawcze**. W zakresie tymczasowego aresztowania ustawodawca potwierdził to wyraźnie w art. 242 § 1 KKW.

(Vide też – J. Holda, Z. Holda, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2006, s. 92).

Ponadto warto podkreślić, że KKW ma zastosowanie do wykonywania wyroku **warunkowo umarzającego postępowanie** (z wyjątkiem postępowania o jego podjęcie, rozdział X § 61 pkt V skryptu). Przepisy Części ogólnej KKW o skazanym dotyczą również oskarżonego, wobec którego zapadł taki wyrok. Z tego sa-

mego względu przepisy te należy również stosować do osób, wobec których wykonywane są **kary porządkowe i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności**.

Dodatkowo należy zaznaczyć, że stosując w postępowaniu wykonawczym przepisy KPK (art. 1 § 2 KKW), należy z kolei pod pojęciem „oskarżony” rozumieć skazanego w znaczeniu przyjętym na gruncie KKW (np. art. 83 § 1, art. 86, 202 KPK) – *M. Gałzka, Skazany, [w:] M. Kuć, M. Gałzka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 28.*

§ 14. Status skazanego

Konstytucja RP oraz umowy międzynarodowe stanowią normatywną gwarancję, iż skazany **korzysta z przysługujących powszechnie praw oraz wolności człowieka i obywatela**, chyba że co innego wynika z ustawy, której treść musi odpowiadać zasadzie proporcjonalności z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.

Przepis art. 5 § 1 KKW odrębnie reguluje sytuację prawną skazanego **w kontekście jego relacji z organami wykonującymi orzeczenie**. Zgodnie z jego brzmieniem, skazany jest „**podmiotem określonych w niniejszym kodeksie praw i obowiązków**”. Treść tego przepisu miała na celu **upodmiotowienie** skazanego wobec organów postępowania wykonawczego, zwrócenie uwagi na to, że nie jest on jedynie „przedmiotem” oddziaływania z ich strony, ale współuczestniczy w wykonywaniu orzeczenia. Wyraża się w tym **zasada podmiotowego traktowania skazanego** (*K. Postulski, Status, s. 202*).

W świetle art. 5 § 1 KKW, status skazanego w postępowaniu wykonawczym **kształtowany jest przez** dwa czynniki – jego **prawa i obowiązki**. Prawa skazanego zostały wymienione przez ustawodawcę na początku, co sygnalizuje **odejście od tzw. zasady symetrii**, która uznaje prawa skazanego o tyle, o ile wypełnia on obowiązki (*T. Szymanowski, Kierunki, s. 8*).

Podstawowym obowiązkiem skazanego, wskazującym na to, co najistotniejsze w jego statusie, jest **obowiązek poddania się karze**, lub dokładniej – **obowiązek poddania się wykonaniu orzeczenia**. Wymagalny sposób zachowania się skazanego zależy od treści orzeczenia podlegającego wykonaniu. Z tego względu, art. 5 § 2 KKW nakłada na skazanego **obowiązek stosowania się do wydanych przez właściwe organy poleceń zmierzających do wykonania orzeczenia**. Jeżeli polecenie ma formę decyzji, to skazany może je kwestionować w trybie skargi z art. 7 KKW (rozdział IV § 25 pkt II ppkt 2 skryptu) *M. Gałzka, Skazany, [w:] M. Kuć, M. Gałzka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 29.*

Jak podkreśla *M. Gałzka*, skutki niepoddania się wykonaniu orzeczenia są zależne w dużej mierze od jego treści. Mogą one oznaczać następujące rodzaje konsekwencji:

- 1) **modyfikację na niekorzyść skazanego wynikających z orzeczenia dolegliwości** (np. zarządzenie kary warunkowo zawieszanej w przypadku uchylania się od dozoru);

- 2) **odpowiedzialność dyscyplinarną** (np. za samouszkodzenie podczas odbywania kary pozbawienia wolności);
- 3) **odpowiedzialność karną** samego skazanego lub innej osoby, zwłaszcza za następujące typy przestępstw i wykroczeń:
  - a) uwolnienie się z miejsca pozbawienia wolności (art. 242 § 1 i 4 KK),
  - b) zaniechanie powrotu do zakładu karnego albo aresztu śledczego w przypadku korzystania z zezwolenia na jego czasowe opuszczenie lub z przerwy w karze pozbawienia wolności (art. 242 § 2–3 KK),
  - c) uchylanie się od niektórych środków karnych (art. 244 KK),
  - d) organizowanie lub przeprowadzanie publicznej zbiórki ofiar na uiszczenie grzywny lub uiszczenie grzywny za skazanego przez osobę niebędącą jego osobą najbliższą (art. 57 KW),
  - e) uwolnienie osoby pozbawionej wolności lub ułatwienie jej ucieczki (art. 243 KK),
  - f) odbywanie za skazanego kary (art. 239 § 1 KK) – *M. Gałązka*, Skazany, [w:] *M. Kuć*, *M. Gałązka*, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 29.

Jak podkreśla się w literaturze, „Skoro główny przedmiot postępowania karnego, mianowicie kwestia winy i kary został prawomocnie rozstrzygnięty, to imperatywem, który wysuwa się na pierwszy plan, jest po stronie sądu i organów zobowiązanych do działania w postępowaniu wykonawczym konieczność niezwłocznego wykonania orzeczenia, a po stronie skazanego – obowiązek podporządkowania się rygorom z tym związanym” (*S. Paweła*, Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu, Warszawa 2007, s. 92).

Podstawowy obowiązek skazanego, którym jest poddanie się wykonaniu orzeczenia, z istoty swojej, ingeruje w sferę jego praw i wolności jako człowieka i obywatela. Z tego powodu, podstawowe znaczenie ma **wytyczenie dopuszczalnej granicy tej ingerencji** oraz zapewnienie skazanemu **ochrony przed jej przekroczeniem** i wykorzystaniem jego zależności od organów wykonujących orzeczenie.

Granice ingerencji w sferę praw i wolności skazanego pokazuje art. 4 § 2 KKW, który w swojej treści stanowi, iż: „Skazany zachowuje prawa i wolności obywatelskie. **Ich ograniczenie może wynikać jedynie z ustawy oraz z wydanego na jej podstawie prawomocnego orzeczenia**”. Przepis ten potwierdza **prawo skazanego do korzystania z przysługujących powszechnie praw i wolności** w zakresie niewykluczonym ustawą i orzeczeniem wydanym na jej podstawie. Kodeks karny wykonawczy, w konsekwencji art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, **odrzuca założenie, iż skazanemu służą tylko te prawa, które zostały określone stosownymi przepisami i przyjmuje regułę odwrotną**, zgodnie z którą, **skazany zostaje pozbawiony tylko tych praw, które określa ustawa i oparte na niej orzeczenie**. Z tego powodu, treść poleceń, o których mowa w art. 5 § 2 KKW, musi mieć odpowiednią podstawę ustawową – *M. Gałązka*, Skazany, [w:] *M. Kuć*, *M. Gałązka*, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 29–30.

Obok statusu dookreślonego obowiązkiem poddania się wykonaniu orzeczenia, skazany jest **stroną w postępowaniu wykonawczym przed sądem** (art. 6 § 1 KKW). Przyjęcie takiego rozwiązania służyć ma **upodmiotowieniu** skazanego

przez zapewnienie mu udziału w postępowaniu, dotyczącym jego osoby i pewnego wpływu na sposób wykonywania orzeczenia (*K. Postulski, Status, s. 203*).

S. Paweła zwraca uwagę na **ocenę statusu skazanego od strony podmiotowych praw** zagwarantowanych w postępowaniu wykonawczym, ujmowanych jako (*S. Paweła, Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu, Warszawa 2007, s. 92–93*):

- 1) zagwarantowane ustawowo sposoby postępowania lub formy świadczenia na rzecz skazanego ze strony organu wykonującego orzeczenie;
- 2) prawo inicjowania postępowania i składania wniosków dowodowych;
- 3) prawo uczestniczenia w czynnościach procesowych i stawiania pytań;
- 4) prawo składania oświadczeń procesowych;
- 5) prawo korzystania z obrońcy w postępowaniu przed sądem;
- 6) prawo zaskarżania decyzji procesowych.

W sposób szczególny należy widzieć **status skazanego na bezwzględną karę pozbawienia wolności**. W tym kontekście w literaturze zadawane są pytania: „(...) ile wolności, ile odpowiedzialności, ile władzy, podporządkowania i represji? Więźniowie są całkowicie poddani Służbie Więziennej i w praktyce całkowicie zależni od jej działań, zaniechań, dobrej lub złej woli, umiejętności i decyzji. Nierzadko przez wiele lat pozostają „do jej dyspozycji, za kurtyną więziennych murów. Mimo że kurtyna gdzieniegdzie się przeciera lub uchylają ją organy prawo człowieka, skazany pozbawiony wolności ma ograniczony dostęp do zasobów i środków, aby samodzielnie rozwiązać swoje problemy i nadać swojemu statusowi pożądany charakter” – *M. Nielaczna, Przyznany pakiet praw czy wolności wypracowane? Status prawny więźnia, [w:] Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2009–2014, red. A. Kwieciński, Warszawa 2014, s. 139*.

M. Nielaczna podkreśla, że „Status skazanego, zwłaszcza na karę izolacyjną, to przyznane mu prawa materialne oraz procedury ich dochodzenia, a także procedury egzekwowania obowiązków. Z jednej strony, rodzi się pytanie o zakres i treść praw i obowiązków (żaden nie stanowi katalogu zamkniętego), z drugiej strony – pytanie o procedury i gwarancje towarzyszące dochodzeniu do praw podstawowych i tych specyficznych” – *M. Nielaczna, Przyznany pakiet praw czy wolności wypracowane? Status prawny więźnia, [w:] Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2009–2014, red. A. Kwieciński, Warszawa 2014, s. 144–145*.

§ 15. Prawa skazanego

Prawa przysługujące skazanemu można podzielić w następujący sposób:

- 1) **prawa związane bezpośrednio z obowiązkiem poddania się wykonaniu orzeczenia i**
- 2) **prawa strony procesowej.**

(*M. Gałazka, Skazany, [w:] M. Kuć, M. Gałazka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 30*).

Prawa skazanego **jako strony procesowej** zostały określone przez ustawodawcę w odniesieniu do postępowań incydentalnych (wskazanie katalogu tych praw będzie przedmiotem w kolejnego rozdziału).

Jak podkreśla *M. Gałzka*, „Próba zamknięcia w taki katalog praw **związanych bezpośrednio z obowiązkiem poddania się wykonaniu orzeczenia** napotyka natomiast na dwie przeszkody. Po pierwsze, **zakres tych praw zależy od rozstrzygnięć zawartych w wykonywanym orzeczeniu**. Inaczej przedstawia się on, jeśli wykonaniu podlega np. kara pozbawienia wolności, a inaczej jeśli są to koszty sądowe. Po drugie, obowiązek poddania się wykonaniu orzeczenia ingeruje w najbardziej fundamentalne prawa człowieka i obywatela, do których ma zastosowanie art. 31 ust. 3 Konstytucji RP i art. 4 § 2 KKW. Przepisy te ustanawiają regułę, że skazany zostaje pozbawiony tylko tych praw, które określa ustawa i oparte na niej orzeczenie. Wobec tego należałoby bardzo ostrożnie traktować wszelkie katalogi wyliczające prawa skazanego od strony pozytywnej (określające, co skazanemu „wolno”) i **raczej konstruować katalogi ograniczeń w prawach powszechnie chronionych** (określające, czego skazanemu „nie wolno”) czy **obowiązków** skazanego. Zauważyć należy, iż Część ogólna KKW nie zawiera katalogu praw skazanego związanych z obowiązkiem poddania się wykonaniu orzeczenia. Wskazuje tylko na **prawa o szczególnym znaczeniu dla poszanowania podmiotowości skazanego**, ukazując w ten sposób aksjologię Kodeksu i wytyczając kierunek jego wykładni celowościowej” – *M. Gałzka*, *Skazany*, [w:] *M. Kuć*, *M. Gałzka*, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2013, s. 31–32).

Podstawowe znaczenie w zakresie omawianego tematu ma:

- 1) **prawo skazanego do korzystania z przysługujących powszechnie praw i wolności** w zakresie niewykluczonym ustawą i orzeczeniem wydanym na jej podstawie (art. 4 § 2 KKW i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP).

Ponadto, ważne znaczenie mają prawa **związane wprost z obowiązkiem poddania się wykonaniu orzeczenia**, chronione w art. 4 § 1 KKW, a mianowicie:

- 2) prawo do traktowania z poszanowaniem ludzkiej **godności**;
- 3) **wolność od tortur**, nieludzkiego lub poniżającego traktowania i karania;
- 4) prawo do **traktowania humanitarnego**.

Wymienione prawa charakteryzuje szeroki zakres. Jak podkreśla *M. Gałzka*, „Prawo skazanego **do poszanowania jego ludzkiej godności** stanowi kryterium weryfikacji wszelkich przepisów określających sposób traktowania skazanych. Jego wyodrębnienie gwarantuje ponadto skazanemu ochronę prawną nawet w takich sytuacjach, gdy w naruszeniu ludzkiej godności nie da się zidentyfikować naruszenia konkretnego, nazwanego prawa podmiotowego. Dwa kolejne prawa odnoszą się do zróżnicowanych stanów faktycznych (...). Na pewno większe wymogi nakładają one na organy wykonujące kary i środki o charakterze izolacyjnym niż o charakterze wolnościowym” – *M. Gałzka*, *Skazany*, [w:] *M. Kuć*, *M. Gałzka*, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2013, s. 31.

Istotne znaczenie w katalogu praw skazanych mają także:

- 5) prawo do składania **wniosek, skarg i próśb** do organów wykonujących orzeczenie (art. 6 § 2 KKW);
- 6) prawo do **sądowej kontroli sposobu wykonywania** orzeczenia.

Składanie wniosków, skarg i próśb z art. 6 § 2 KKW stanowi realizację konstytucyjnego **prawa do petycji** (art. 63 Konstytucji RP; Z. Hołda, K. Postulski, Komentarz, s. 75–76) i trzeba je **odróżniać** od prawa do składania wniosków procesowych przysługującego skazanemu jako stronie postępowania wykonawczego przed sądem oraz od prawa do skargi z art. 7 KKW, która jest środkiem zaskarżenia decyzji rozpoznawanym przez sąd (post. SA we Wrocławiu z 31.8.2007 r., II AKzw 607/07, OSA 2008, Nr 9, poz. 44) – M. Gałązka, Skazany, [w:] M. Kuć, M. Gałązka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 31.

Małgorzata Gałązka wskazuje, iż „Przepis art. 6 § 2 KKW określa więc jedno z wielu **praw o charakterze powszechnym**, z jakich korzysta skazany jako „każdy” w rozumieniu przepisów konstytucyjnych. Ma ono jednak istotne znaczenie dla ochrony skazanych **pozbawionych wolności**, w odniesieniu do których obowiązuje szczególny tryb rozpoznawania wniosków, skarg i próśb, przewidujący m.in. prawo do wniesienia skargi na sposób załatwienia sprawy do odpowiedniej jednostki nadrzędnej (§ 9 ust. 3 rozporządzenia MS z 13.8.2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i próśb osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych, tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 647)” – M. Gałązka, Skazany, [w:] M. Kuć, M. Gałązka, Prawo karne wykonawcze, Warszawa 2013, s. 32.

Osoby pozbawione wolności mają też możliwość kierowania do organów postępowania wykonawczego, prokuratora i Rzecznika Praw Obywatelskich wniosków, skarg i próśb **pod nieobecność innych osób** (art. 8b, art. 33 § 2 i art. 102 pkt 10 KKW).

Skazany, składając wniosek, skargę lub prośbę, jest obowiązany do **uzasadnienia** zawartych w nich żądań w stopniu umożliwiającym ich rozpoznanie, w szczególności do dołączenia odpowiednich dokumentów (art. 6 § 2 KKW). W przypadku, gdy wniosek, skarga lub prośba nie spełnia takiego wymogu, właściwy organ może pozostawić je bez rozpoznania (art. 6 § 2 KKW).

Prawo do **sądowej kontroli sposobu wykonywania orzeczenia należy uznać za formę ochrony skazanego przed arbitralnością** władzy państwowej. Jego realizacji służą przede wszystkim:

- a) **skarga z art. 7 KKW** na **decyzje** organów wykonujących orzeczenie, określonych w art. 2 pkt 3–6 i 10 KKW (rozdział IV § 25 pkt II ppkt 2 skryptu);
- b) dostępna powszechnie **skarga** do sądu **na czynności komornika** (art. 767 KPC);
- c) dostępna powszechnie **skarga do sądu administracyjnego** na decyzje i inne czynności administracyjnego organu egzekucyjnego, urzędu skarbowego, organu administracji rządowej lub samorządu terytorialnego (art. 3 PrPostAdm);